

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ УЗАГАЛЬНЮЮЧОЇ ЯКІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Фоменко А. В., 2015

Запропоновано теоретичний підхід до визначення узагальнювальної якісної характеристики фінансового стану машинобудівних підприємств, що дає змогу встановити адаптивну здатність до динамічних змін ендогенного та екзогенного середовища окремого підприємства, розрахувавши показники його фінансової стійкості. Обґрунтовано сукупність показників, прийнятних у сучасних умовах для визначення рівня фінансової стійкості підприємств.

Ключові слова: фінансовий стан, якісна характеристика, адаптивність, машинобудівні підприємства, фінансова стійкість, динамічність середовища, внутрішні фактори, зовнішні фактори.

A. Fomenko

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

THEORETICAL JUSTIFICATION OF DETERMINING THE GENERALIZING QUALITY CHARACTERISTICS OF MACHINE BUILDING FINANCIAL CONDITIONS

© Fomenko A., 2015

Given the dynamic changes in the external environment of enterprises and the low adaptability of the enterprises internal environment to them it becomes necessary that scientific economists concentrate on determining the generalizing qualitative characteristics of financial conditions of the machine-building enterprises. The content of the article meets the need to improve existing concepts of determining the financial conditions of machine-building enterprises. The key aim of the study is scientific justification of the theoretical aspects of determining the generalizing qualitative characteristics of financial conditions of machine-building enterprises and systematization of indicators to measure the quantitative expression of qualitative characteristics.

During studying approaches to assessing the financial conditions it was found that the majority of scientists, relying on the ability of indicators to effectively respond to external challenges, focused their attention on indicators of financial stability. For determination of generalizing qualitative characteristics of financial conditions of the machine-building enterprises it is advisable to determine their financial sustainability indicators as a criterion for referring enterprises to those that are able to effectively adapt to the requirements of the environment and those who need to focus on reviewing conceptual foundations of their business activities.

After indicators prioritization there were highlighted two approaches to the assessment of financial stability of machine-building enterprises, in particular, on the basis of absolute indicators and on the basis of a set of financial coefficients. Since the development of methodological support

of the enterprise financial stability assessment is meant to be used by the decision-maker directly at the enterprise, there is taken into account the importance of the criterion of minimizing the number of financial indicators due to the calculation of variation coefficients.

Thus, the article proposes a theoretical approach to defining the generalizing qualitative characteristics of machine-building enterprises financial conditions, allowing to identify the ability of an individual enterprise to adapt to the dynamic changes of its endogenous and exogenous environment by calculating its financial stability indicators. A set of indicators for determining the level of an enterprise financial stability and being suitable for present conditions is justified.

Key words: financial situation, qualitative characteristics, adaptability, machine-building enterprises, financial stability, dynamic environment, internal factors, external factors.

Постановка проблеми. В умовах мінливості внутрішнього та зовнішнього середовищ головною проблемою функціонування та розвитку машинобудівних підприємств є низький рівень прибутковості поряд з неефективністю використання власних коштів та залучення позикових, що викликає необхідність здійснення попереднього аналізу підприємства стосовно його здатності до реалізації стратегічних цілей щодо забезпечення оптимального фінансового стану.

З урахуванням умов динамічності зовнішнього середовища та низького рівня адаптивності до них внутрішнього середовища виникає необхідність концентрації уваги вчених-економістів на визначенні узагальнювальної якісної характеристики фінансового стану машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування та розвитку машинобудівних підприємств досліджено у роботах таких вчених, як Н. Л. Гавкалова [1], Л. Піддубна [2] та ін., які аналізували тенденції розвитку машинобудівних підприємств, привертати увагу до динамічності змін їх ендogenous середовища та вказували на значну частку їх внеску у забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Теоретичні засади дослідження процесу забезпечення оптимального в умовах сьогодення фінансового стану підприємств розглянуто у роботах багатьох вітчизняних вчених, серед яких такі як О. Ареф'єва [3], І. Бланк [4], А. Штангрета [5], Єлісеєва О. К. [6] та ін.

Однак проведені науково-теоретичні дослідження здобутків економічної науки з проблем забезпечення оптимального фінансового стану машинобудівних підприємств та практичних напрацювань з управління ним свідчать про відсутність дієвих концепцій, методів та механізмів комплексного визначення характеристики фінансового стану, здатної відобразити адаптивність підприємства до динамічності навколишнього середовища. Зазначений недолік наукових надбань зумовив необхідність проведення дослідження.

Постановка цілей. З урахуванням гострої необхідності удосконалення вироблених концепцій визначення фінансового стану машинобудівних підприємств виникла необхідність формування цілей дослідження, які полягають у науковому обґрунтуванні теоретичних аспектів визначення узагальнюючої якісної характеристики фінансового стану машинобудівних підприємств та систематизації показників оцінювання кількісного вираження якісної характеристики.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження підходів щодо оцінки фінансового стану виділено переважну більшість вчених, які, зважаючи на здатність показників до ефективного реагування на зовнішні виклики, концентрують увагу на показниках фінансової стійкості.

На думку Н. В. Бугаса, фінансова стійкість формується залежно від внутрішнього та зовнішнього аспектів діяльності підприємства [7]. Внутрішній аспект фінансової стійкості характеризується наявним ресурсним потенціалом підприємства та динамікою його зміни, що безпосередньо впливає на отримання фінансових результатів господарської діяльності. Зовнішній аспект пов'язаний передусім зі стабільністю економічного середовища функціонування суб'єкта господарювання та ступенем негативного впливу можливих зовнішніх загроз на ефективність реалізації стратегічних інтересів підприємства.

Розділяючи думку [7], що фінансова стійкість відображає результат взаємодії всіх елементів фінансових відносин підприємства, під фінансовою стійкістю як економічною категорією розумітимемо узагальнювальну якісну характеристику фінансового стану підприємства, що відображає тенденції зміни фінансових відносин на підприємстві під впливом різноманітних внутрішніх і зовнішніх чинників.

Щоб визначити узагальнювальну якісну характеристику фінансового стану машинобудівних підприємств, встановлено доцільність визначення показників їхньої фінансової стійкості як критерію поділу підприємств на ті, що здатні до ефективної адаптації до вимог зовнішнього середовища, та ті, що потребують зосередження на перегляді концептуальних основ здійснення діяльності.

Існування широкого кола підходів до визначення сутності та змісту фінансової стійкості зумовлює виникнення розгалуженості поглядів щодо формування методичного забезпечення розрахунку показників, які характеризують її кількісний та якісний рівень.

Обґрунтованість і дієвість стратегічних управлінських рішень значною мірою залежить від якості фінансово-аналітичних розрахунків. Аналіз економічної літератури з аналізу фінансового стану підприємства [4–8] свідчить про існування неоднозначності у визначенні фінансових показників для проведення оцінки фінансової стійкості підприємства як основної узагальнювальної якісної характеристики фінансового стану машинобудівних підприємств.

Оцінка фінансової стійкості машинобудівних підприємств ґрунтується на визначенні абсолютних та відносних показників, вибір та визначення кількості яких за умов проведення внутрішнього аналізу здійснює безпосередньо підприємство. Однак вітчизняні науковці у запропонованих методиках відокремлюють абсолютні та відносні показники у дві опосередковані незалежні групи. Переважна більшість авторів пропонують використовувати відносні показники фінансової стійкості підприємства за коефіцієнтним методом. Методичне забезпечення комплексної оцінки фінансового стану підприємства В. П. Москаленка та О. Л. Пластуна ґрунтується на використанні чотирьох коефіцієнтів [8]: коефіцієнт покриття, коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансування. Методика І. А. Бланка зосереджена на розрахунку семи відносних показників [4] за винятком трьох з попередньо наведених коефіцієнтів. Методичний підхід з використанням методу коефіцієнтів характеризується істотною складністю у розрахунках та у виборі найпріоритетніших відносних показників. Використання абсолютних показників значно спрощує процедуру оцінювання. На використанні абсолютних показників концентрують увагу такі вчені, як О. В. Ареф'єва [3], О. О. Шеремет [9]. Розгалуженість поглядів вчених-економістів щодо кількісного та якісного складу показників оцінки рівня фінансової стійкості суб'єкта господарювання зумовлює загострення актуальності обґрунтування вибору системи показників.

Для відбору якісних та кількісних показників розглянуто методичні підходи дев'яти науковців, що зробили вагомий внесок у розроблення проблеми оцінки фінансової стійкості підприємства. Для з'ясування найпріоритетніших показників застосовано метод ранжування. Рівень пріоритетності визначається окремо за відносними та абсолютними показниками відповідно до частоти використання показника в методиках розрахунку рівня фінансової стійкості, а саме: рівень 1 – найчастіше використовується; рівень 6 – найрідше. Результати узагальнення наведено в табл. 1.

На основі результатів визначення пріоритетності показників виділено дві групи підходів до оцінки фінансової стійкості машинобудівних підприємств, зокрема на основі: абсолютних показників (11); сукупності фінансових коефіцієнтів (8). З вибраної сукупності показників за наявності найменшого рівня пріоритетності вилучено абсолютні показники: надлишок чи нестача власних оборотних запасів; надлишок чи нестача власних і довгострокових джерел формування запасів; надлишок чи нестача загальної величини основних джерел формування запасів і витрат. Із сукупності відносних показників вилучено коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт чистої виручки, коефіцієнт структури позикових коштів. Економічний зміст та порядок розрахунку коефіцієнта фінансового ризику аналогічний коефіцієнту фінансування, тому прийнято рішення в подальших розрахунках використовувати коефіцієнт фінансування.

Таблиця 1

Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості машинобудівних підприємств

Автори	І. А. Бланк	О. В. Ареф'єва	Ю. Ю. Мороз	О. І. Ященко	В. П. Москаленко, О. Л. Пластун	Л. М. Щабліста	І. Омеціньська	О. О. Шеремет	С. М. Ілляшенко	Р. С. Папехін	Частота використання	Рівень пріоритетності показника
Показники												
Відносні показники												
1 2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Коефіцієнт автономії +		+	+		+	+	+		+	7	1	
Коефіцієнт фінансової стійкості				+	+	+	+			4	3	
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	+		+	+		+		+		5	2	
Коефіцієнт фінансового левериджу						+			+	2	5	
Коефіцієнт фінансової залежності			+	+				+		3	4	
Коефіцієнт покриття (загальний)			+		+				+	3	4	
Коефіцієнт чистої виручки				+						1	6	
Коефіцієнт структури позикових коштів				+			+			2	5	
Коефіцієнт поточної заборгованості	+						+		+	3	4	
Коефіцієнт фінансового ризику			+				+	+		3	4	
Коефіцієнт фінансування	+				+	+	+			4	3	
Абсолютні показники												
Наявність власних оборотних засобів	+							+	+		3	1
Наявність власних та довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат	+		+					+			3	1
Джерела формування запасів і витрат (загальні)	+							+			2	2
Надлишок чи нестача власних оборотних запасів	+										1	3
Надлишок чи нестача власних і довгострокових джерел формування запасів	+										1	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Надлишок чи нестача загальної величини основних джерел формування запасів і витрат	+										1	3
Необоротні активи		+							+		2	2
Джерела формування власних оборотних коштів	+								+		2	2
Довгострокові пасиви		+	+								2	2
Короткострокові позикові засоби	+		+								2	2
Загальний обсяг запасів і витрат	+		+					+			3	1

Незважаючи на те, що показники фінансової стійкості відрізняються як за кількістю, так і за методикою розрахунку, поділяємо думку В. В. Ковальова та О. Н. Волкова, що ці розходження не критичні, а пояснюються різними пріоритетами і упередженнями аналітиків щодо тих чи інших показників [14]. Оскільки розробка методичного забезпечення оцінки фінансової стійкості підприємства орієнтована на осіб, що використовують її для прийняття управлінських рішень безпосередньо на самому суб'єкті господарювання, виникає необхідність введення критерію мінімізації кількості фінансових показників. Розрахунок коефіцієнтів варіації сприятиме визначенню значущості показників для якості формування груп підприємств за рівнем фінансової стійкості та зменшенню ознакового простору за рахунок вилучення із сукупності показників, коефіцієнт варіації яких не перевищує 0,33 (33 %) (табл. 2).

Таблиця 2

**Рівень значущості показників фінансової стійкості
машинобудівних підприємств за 2009–2013 рр.**

Значення коефіцієнта / рік	Необоротні активи	Джерела формування власних оборотних коштів	Довгострокові пасиви	Короткострокові позикові засоби	Загальний обсяг запасів і витрат	Наявність власних оборотних засобів	Наявність власних та довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат	Джерела формування запасів і витрат (загальні)	Коефіцієнт фінансової залежності	Коефіцієнт фінансової автономії	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Коефіцієнт фінансування	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт поточної заборгованості	
Коефіцієнт варіації, 2009	1,05	1,11	2,39	1,39		1,11	2,83	1,55	1,39	1,00	0,85	0,97	1,97	0,86	0,84
Коефіцієнт варіації, 2010	1,11	1,20	2,38	2,23		1,14	3,13	1,50	1,42	1,46	0,68	1,36	2,31	0,78	0,84
Коефіцієнт варіації, 2011	1,20	1,29	2,31	2,62		1,32	4,48	1,63	1,56	4,03	0,53	5,92	4,96	0,77	0,72
Коефіцієнт варіації, 2012	1,24	1,32	2,63	2,16		1,23	4,63	1,83	1,54	1,21	0,62	1,35	2,50	1,64	0,78
Коефіцієнт варіації, 2013	1,21	1,37	2,72	3,16		1,39	4,32	1,81	1,69	2,77	0,69	2,95	2,89	0,91	0,74
Порівняння з нормативним (0,33)	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33	>0,33

Коефіцієнт варіації розраховують за такою формулою:

$$v = \sigma / x_{cp}, \quad (1)$$

де x_{cp} – середнє значення ознаки, σ – стандартне відхилення.

Для отримання достовірного результату оцінки фінансової стійкості підприємства та високої ефективності застосування економіко-математичних і статистичних методів обробки фінансової інформації, на думку М. М. Юзбишева [15], необхідно проаналізувати діяльність як мінімум дев'яти підприємств. Зазначена умова задовольняється, бо для подальшого аналізу із загальної сукупності промислових підприємств відібрано 16 підприємств машинобудівної галузі за період з 2009 р. до 2013 р. включно. Розрахунок відносних показників здійснено на основі Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства додатка 2 розділу “Оцінка фінансової стійкості”, для розрахунку абсолютних показників використано методичне забезпечення, яке запропонувала О. В. Ареф’єва. За результатами розрахунку коефіцієнта варіації відібрано 14 показників фінансової стійкості машинобудівних підприємств.

Отже, для надання оцінки фінансової стійкості підприємства слід проводити регулярну її діагностику за сукупністю найбільш значущих показників, які задля спрощення процедури оцінки в практичній діяльності аналітики підприємства розраховують за даними бухгалтерської звітності за стандартним алгоритмом, вони мають кількісні значення та охоплюють усі можливі аспекти діяльності.

Висновки. Отже, у результаті дослідження здійснено наукове обґрунтування теоретичних аспектів визначення узагальнювальної якісної характеристики фінансового стану машинобудівних підприємств та проведено систематизацію показників оцінки кількісного вираження якісної характеристики з урахуванням гострої необхідності удосконалення наявних концепцій визначення фінансового стану машинобудівних підприємств. Зазначеною комплексною ключовою характеристикою вибрано фінансову стійкість підприємства.

На основі аналізу фінансової стійкості машинобудівних підприємств за вибраною сукупністю можна зробити висновок, щодо ефективності формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємств. За допомогою цієї характеристики уможливлється визначення забезпечення достатнього рівня прибутку та капіталу для розвитку виробничої діяльності в умовах мінливості зовнішнього та внутрішнього їх середовищ.

Перспективи подальших досліджень. Завдання з обґрунтування тенденцій змін фінансового стану машинобудівних підприємств в умовах динамічності ендегенного та екзогенного середовища потребує подальшого розгляду та наукових розробок, оскільки підвищення його рівня – це поліпшення конкурентної позиції підприємства на ринку, використання інформаційної інфраструктури для здійснення розрахунків з контрагентами, розширення клієнтської бази. Як напрям подальших досліджень рекомендовано розглядати визначення груп тактично спрямованих показників із всієї сукупності індикаторів фінансової стійкості, а також стратегічно спрямованих. Це зможе забезпечити максимальну ефективність прийняття управлінських рішень щодо регулювання фінансового стану машинобудівних підприємств на тактичному та стратегічному рівнях.

1. Гавкалова Н. Л. Аналіз стану машинобудування в регіональному аспекті / Н. Л. Гавкалова // *Економічний простір*. – 2011. – № 48/1. – С. 45–52. 2. Піддубна Л. І. Проблеми і тенденції розвитку експортного потенціалу підприємств машинобудування Харківської області / Л. Піддубна, О. Шестакова // *Бізнесінформ*. – № 1. – 2012. – С. 51–55. 3. Ареф’єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств: моногр. / О. В. Ареф’єва, Т. Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с. 4. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с. 5. Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку держави, регіону, галузі та підприємства: моногр. / В. І. Ляшенко, М. М. Назарук, Я. Я. Пушак,

А. М. Штангрет [та ін.]; за заг. ред. А. М. Штангрета. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2013. – 394 с.

6. Єліссєва О. К. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємств: моногр. / О. К. Єліссєва, Т. В. Решетняк // Донбаська держ. машинобудівна академія. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 208 с.

7. Бугас Н. В. Фінансова стійкість підприємств як передумова їх ефективного функціонування і розвитку // Економіка і держава. – 2005. – № 6. – С. 27–31.

8. Москаленко В. П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В. П. Москаленко, О. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки – 2006. – № 6 (60). – С. 180–191.

9. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / О. О. Шеремет; Нац. ун-т харч. технологій. – К.: Кондор, 2005. – 196 с.

10. Мороз Ю. Ю. Система показників для моніторингу рівня фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств та їх облікове значення / Ю. Ю. Мороз // Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (16). – С. 138–149.

11. Яценко О. І. Стратегічні аспекти досягнення фінансової стійкості підприємства / О. І. Яценко // Національний лісотехнічний університет України: науковий вісник. – 2005. – № 15.5. – С. 384–389.

12. Омецінська І. Оцінка фінансової стійкості підприємств будівельної галузі на основі аналізу структури власного капіталу та зобов'язань / І. Омецінська // Економічний аналіз. – 2008. – № 3 (19). – С. 209–212.

13. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин. – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007. – 16 с.

14. Ковалев В. В. Аналіз хозяйственной деятельности предприятия / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М.: ПБОЮЛ Грищенко Е., 2000. – 424 с.

15. Юзбышев М. М. Расчет объема выборки для надежного установления связи / М. М. Юзбышев // Вопросы статистики. – 2004. – № 6. – С. 38–39.